

Folia
Scandinavica
Posnaniensia

Folia Scandinavica
VOL.35, 2024 (p. 116–119)
DOI: 10.14746/fsp-2024.35.10

Epilog

Diagnoser og skønlitteraturens gnosis

Lasse R. Gammelgaard (Aarhus University)

Abstract

[Epilogue. Diagnoses and the gnosis of fiction]

This epilogue situates the special issue within discussions from the health humanities more broadly. It is argued that fiction and non-fiction books about issues of health and illness as well as research on the topic proliferate these years, because there has been a dearth of humanistic and existential inputs under a biomedical paradigm. It is suggested that there are three recurring themes that often characterize research on illness representations in literature: 1) Discussions of a medical and literary language use, 2) discussions of illness experiences as narratives, and 3) discussions of difficulties with transferring bodily experiences into linguistic representation.

Keywords: Nordic literature, illness narratives, illness representations, illness as motif

PRESSto.

At skrive om sygdom er en tendens, der har knopskudt de sidste i hvert fald tyve år i Skandinavien såvel som i resten af verden. Der udkommer slet og ret i disse år flere bøger om sygdom, end man kan nå at læse. Sygdomslitteraturen kommer i mange afskygninger: Som selvbiografier, som romaner, som digtsamlinger, som tegneserier (selvbiografiske såvel som fiktive), samt i forskellige fiktionstvedtyske værker. At skrive om sygdom er ikke nyt. Artiklerne i dette temanummer spænder fx fra Dante og Boccaccio over H.C. Andersen og frem til samtidslitteratur. Alligevel skriver Virginia Woolf så sent som i 1926 undrende følgende i essayet *On Being Ill*: "it becomes strange indeed that illness has not taken its place with love and battle and jealousy among the prime themes of literature" (Woolf 2002:3 f.). Grundlaget for hendes undren er, at det at være syg er en universel menneskelig erfaring (ingen går gennem livet helt uden at være syg), samt at man, når man er syg, undergår en åndelig forandring, som er værd at undersøge.

Når der i skønlitteraturen i disse år er et forstærket fokus på sygdom, tror jeg, det må ses som et udtryk for, at der eksisterer et behov for humanistiske inputs til at supplere det medicinske diagnosesprog. Den megen sygdomslitteratur udkommer ikke mindst, fordi forlagene på baggrund af en læserinteresse kan sælge bøgerne. Interessen afspejler sig også i forskningen. Narrativ medicin og humanistisk sundhedsvidenskab går i disse år en sejrsgang. Der er i skrivende stund adskillige pågående forskningsprojekter, ligesom der er udkommet mange antologier og temanumre af humanistiske forskningstidsskrifter om sygdom og litteratur de seneste år. Det forhåndenværende temanummer er selv et eksempel herpå.

Antologier og temanumre af tidsskrifter afspejler de bidrag, der er blevet sendt ind enten på baggrund af en invitation fra redaktørerne eller via et åbent "call for papers". Det betyder også, at sådanne publikationer – i modsætning til en monografi om et emne – ikke kan eller bør have til formål at dække alle hjørner af et givent emne. Alligevel synes jeg, at der er nogle temaer, som går igen i forskningen, og som jeg i øvrigt ikke mindst finder i min egne publikationer inden for feltet humanistisk sundhedsvidenskab. Det er ikke ment som en dækkende liste, men ved gennemlæsning af dette temanummer, har jeg noteret mig i hvert fald tre problematikker, der går igen på tværs af mange af bidragene: 1) Diskussioner af medicinske versus litterære diskurser, 2) diskussioner af sygdomserfaringer som fortællinger og 3) diskussioner af forholdet mellem krop og sprog.

Lægevidenskaben er empirisk og positivistisk. Gennem mange hundrede års erfaring og forskning har man opnået stor indsigt om menneskekroppen, samt om sygdommes symptomer, ætiologi, statistik, behandlingsmuligheder med mere. Denne akkumulerede viden tilstræber størst mulige grad af objektivitet og universalitet. Den indkredser en kerne eller nogle sandheder, som kan passe på en bred gruppe af individer. Hvad den i mindre grad gør er at forholde sig til alle individers partikulære eksistens, herunder den åndelige forandring som Virginia Woolf betonede, at sygdom (fra let, forbigående til uhelbredelig) afstedkommer. Sygdomslitteratur tilbyder netop et refleksionsrum for menneskers erfaringer med sygdom. Mødet mellem medicinske og eksistentielle, litterære begreber fører ofte til en række dilemmaer. Nogle skønlitterære bøger inddrager selv diagnoser og andre medicinske betegnelser, mens andre afholder sig fra det. Vil man da bruge det medicinske sprog, eller vil man skabe et andet? Og med hvilket formål? Disse overvejelser, som må være til stede fra et forfatterperspektiv, er også et, som litteraturforskeren må forholde sig til. I hvilken udstrækning vil man anvende medicinsk sprog i sine analyser? Svaret herpå har implikationer for ens syn på sygdom og sundhed. Dilemmaet opstår især, når man læser tekster, der ikke selv anvender kliniske betegnelser. Hvornår er det nødvendigt at patologisere, og hvornår er der en pointe i at afholde sig fra det? De fleste artikler i dette temanummer benævner, anvender eller indgår i kritisk dialog med et diagnosesprog. Det er efter

min mening både tilladeligt og i mange tilfælde uomgængeligt, men det er vigtigt at undgå, at det biomedicinske bliver anvendt ukritisk som et dominerende fortolkningsparadigme, som sygdommens eksistentielle og fænomenologiske implikationer underlægges.

Megen sygdomslitteratur er inden for den fortællende genre. Hvor man i behandlingsverdenen gerne vil *tælle* alt fra antal af symptomer, styrkegrad af symptomer, infektionstal, dosis af medicin etc., da vil patienten og dens pårørende gerne *fortælle*. Sygdom er imidlertid et fænomen, der, når den er alvorlig, afbryder, præger og forandrer ens livsfortælling. Man var i gang med noget. På vej et sted hen. Men med sygdommen sættes det på pause, og man bliver konfronteret med kroppens skrøbelighed og forgængelighed. Dette kommer også til at præge fortællinger om sygdom. Som Shlomith Rimmon-Kenan skriver i sin artikel "What Can Narrative Theory Learn from Illness Narratives?" fra 2006, så er det nærmest en underforstået selvfølgelighed i fortælleteorien, at en fortælling har at gøre med begivenheder, som er ordnet tidsligt og i henhold til kausalitet. En fortælling om sygdom er imidlertid underlagt en narrativ bane, der opleves som "random, unforeseeable, uncontrollable, the very opposite of lawlike regularity" (Rimmon-Kenan 2006:243). Sygdom afbryder det teleologiske ved fortællingen, der ellers har domineret opfattelsen af en fortælling siden Aristoteles' *Poetikken* (2011).

Forskningen i sygdomsfortællinger har i høj grad været præget af Arthur Franks slidstærke klassiker *The Wounded Storyteller* (1995), hvori han udpeger tre typer af fortællinger, som synes at være fremtrædende, når der skal berettes om sygdom. Det drejer sig om "The Restitution Narrative", hvor man går fra rask til syg til rask igen, "The Chaos Narrative", hvor man er fanget i et sygdomskaos, man ikke kan overskue, hvilket fører til en læderet fortælling uden struktur i form af sekventialitet og kausalitet, og endelig "The Quest Narrative", hvor man også ser sygdommen som en rejse, gennem hvilken man kan opnå noget. Arthur Franks typologi over sygdomsfortællinger anvendes og diskuteres da også af Magdalena Żmuda-Trzebiatowska, Christian Lenemark og Cecilia Pettersson i dette nummer. Disse tre sygdomsfortællinger er imidlertid ikke en udtømmende liste, hvor samtlige sygdomsfortællinger død og pine skal kunne passe ind i én af de tre. Sådan tror jeg heller ikke Frank selv har tænkt det. Hans typologi er da også blevet suppleret i de senere år. For eksempel har Carsten Stage (2017) undersøgt en ny type sygdomsfortælling på sociale medier, som han kalder den entreprenante cancerfortælling. Jeg har selv i en artikel (Gammelgaard 2019) argumenteret for, at Franks kaosfortælling ikke behøver at blive betragtet som en antifortælling, hvis man ser kaosset, som noget der netop kan fremstilles og fremhæver andre aspekter af en fortælledefinition end plot. Hvis man fokuserer på Monika Fludernik's begreb om "experientiality" eller David Herman's om "what-it's like", kan man beskrive visse kaosfortællinger som medierede kaosfortællinger.

Selvom det kan lyde som en kliché, er vi nok stadig ikke blevet færdige med kartesianske udforskninger af forbindelserne mellem kroppen og ånden eller bevidsthedslivet. I både skønlitterære frembringelser samt forskning i humanistisk sundhedsvidenskab interesserer man sig for forholdet mellem kroppen og bevidstheden. Hvordan giver man tegnene fra den uregerlige, umedgørlige, syge krop sproglig form? Det er ikke mindst det, som nymaterialismen og affektteorien leverer teori og metode til at undersøge (cf. Skiveren 2020). Mange af bidragene bruger psykoanalysens begrebsapparat. Det gælder for Sidsel Boysen Dall, Krzysztof Bak og Cecilia Petterssons artikler. Det giver mening, da også psykoanalysen forsøger at sætte navnløse drifter og kræfter på psykologisk-sproglig formel. Joshua Lees bidrag beskæftiger sig også med kroppen men via et fokus på karnevalismen og det groteske med inddragelse af Bakhtins begreber derom. Aldona Zańkos artikel taler om kroppe med funktionsnedsættelse og diskuterer herunder en medicinsk versus en social handicapmodel. På tværs af de tre gennemgående temaer, jeg har

undersøgt i dette efterord, kan man endvidere skelne mellem bidrag, der er eksplicit aktivistiske eller ideologikritiske og bidrag, der er mere nøgternt undersøgende i deres tilgange. Men alle artikler repræsenterer det, jeg med efterordets overskrift har betegnet som litteraturens gnosis: En litterær erkendelsesform som kan supplere, hvad vi i en medicinsk optik ved om diagnoser, hvad enten erkendelsen angår overgange mellem krop og bevidsthed, mellem symptomer og metaforer eller mellem det at tælle og det at fortælle.

LITTERATURLISTE

- Aristoteles (2011). *Poetikken* (oversat af Niels Henningsen). Frederiksberg: Det lille Forlag.
Frank, A. (1995). *The Wounded Storyteller. Body, Illness, and Ethics*. Chicago: The University of Chicago Press.
Gammelgaard, L. R. (2019). Social Justice and Nøh's Artistic Accounts of the Danish Health Care System. *Tidsskrift for Forskning I Sygdom og Samfund* 31, 89–105.
Rimmon-Kenan, S. (2006). What Can Narrative Theory Learn from Illness Narratives? *Literature and Medicine* 25(2), 241–254. DOI: 10.1353/lm.2007.0019.
Skiveren, T. (2020). *Kødets poiesis. Kropumulige kroppe I ny dansk litteratur*. Hellerup: Spring.
Stage, C. (2017). *Networked Cancer: Affect, Narrative and Measurement*. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan.
Woolf, V. (2002 [1930]). *On Being Ill*. Ashfield, Massachusetts: Paris Press.

Lasse R. Gammelgaard

School of Communication and Culture – Scandinavian Studies
Aarhus Universitet
Jens Chr. Skous Vej 2, 1485, 420
8000 Aarhus C
Denmark
norlg@cc.au.dk